

Pogled na stališča o mednacionalnih odnosih

V raziskavi Slovensko javno mnenje 86 smo proučevali mednacionalne odnose na splošnejši in konkretniji ravni. V Sloveniji je predvsem mogoče raziskovati jugoslovanske mednacionalne odnose kot se kažejo v tej družbi, to pa zahteva raziskovanje stališč v zvezi z delavci iz drugih republik (internimi imigranti), ki živijo in delajo v Sloveniji. Nacionalno dokaj homogena slovenska družba se v novejšem obdobju sooča s konkretno mednacionalno problematiko predvsem prek odnosov med avtohtonim slovenskim prebivalstvom in imigranti iz drugih jugoslovanskih republik. Avtohtoni narodnostni (madžarska in italijanska) ne predstavljata namreč v odnosih z avtohtonim slovenskim prebivalstvom kakšnih izrazitejših problemov v mednacionalnih odnosih. Mednacionalni odnosi odsevajo v medrepubliških odnosih in tudi ta vidik je vključen v naše raziskovanje.

Kar zadeva splošne ocene o mednacionalnih odnosih v Jugoslaviji v letošnji raziskavi ugotavljamo, da prevladujejo vmesne presoje (42%), ki jim sledijo pozitivne ocene (36%). Nadaljuje pa se trend, ki začenja s kriznimi pojavi, izrazitega zniževanja pozitivnih ocen in povečevanja vmesnih in negativnih kritičnih ocen o sodobnih jugoslovanskih mednacionalnih odnosih. Deleži pozitivnih ocen so bili 1980. leta 82%, v 1986. letu pa dosegajo le še 36%. Deleži negativnih ocen mednacionalnih odnosov v Jugoslaviji so bili v letu 1980 izraženi le z 1% odgovorov, v 1986. letu pa so dosegli že 17% takšnih stališč slovenske populacije. Slovensko javno mnenje še kar naprej zaznava procese slabšanja mednacionalnih odnosov v Jugoslaviji, kljub prevladujočim vmesnim ocenam teh odnosov, kar pa govori za to, da prevladujoče presoje vendarle na odsevajo vsestranske krize mednacionalnih odnosov.

Splošne ocene mednacionalne odnose v Sloveniji s prevladujočimi deleži stališč označujejo kot dobre (53% odgovorov), ki jim sledijo vmesne označbe (odnosi niso niti dobri niti slabi). Visoki so deleži negativno-kritičnih ocev (20%). Tudi za mednacionalne odnose v Sloveniji velja, da se od začetka krize do sedanjega časa znižujejo pozitivne in povečujejo vmesne ter negativno-kritične ocene. Slovensko javno mnenje torej tudi v Sloveniji zaznava povečevanje zapletov v mednacionalnih odnosih, čeprav manj poudarjeno kot to velja za mednacionalne odnose na ravni Jugoslavije.

Pogled na prihodnost mednacionalnih odnosov ni optimističen. Prevladujejo nedinamični pogledi o nespreminjanju mednacionalnih odnosov, ki jim sledijo visoki deleži stališč, da se bodo v prihodnje nacionalni odnosi še slabšali. Deleži optimističnih predvidevanj pa so nizki. Od

kriznih obdobjih naprej se pesimizem glede prihodnosti mednacionalnih odnosov kar naprej širi in v tem letu deleži pesimističnih predvidevanj presegajo deleže negativno-kritičnih ocen sedanjih mednacionalnih odnosov.

Ko anketiranci v Sloveniji na splošno presojujejo mednacionalne odnose v Sloveniji, menijo z najvišjimi deleži svojih odgovorov, da je zadnje čase v nacionalnih odnosih zmeraj več negativnih pojavov. (Te ugotovitve so skladne z že omenjenimi trendi, ki govorijo za povečevanje zapletov v mednacionalnih odnosih v Sloveniji.) Z nekaj nižjimi deleži pa anketiranci sodijo, da je teh negativnih pojavov ves čas približno enako, da se torej ne širijo ali ožijo. Nizki pa so deleži odgovorov, da negativnosti v nacionalnih odnosih ni več in, da se v zvezi z njimi pretirava. Nizki deleži stališč, da negativnih pojavov v mednacionalnih odnosih ni več in, da se skuša ustvariti vtis, da jih je več, da se prikrijejo drugi problemi, kažejo na to, da le majhen del slovenske populacije sprejema tezo o napihovanju nacionalnih problemov zaradi prikrivanja drugih temeljnih problemov.

Na bolj konkretni ravni so vidna stališča o mednacionalnih odnosih ob merjenju pripravljenosti povežovanja ali ločevanja Slovencev s pripadniki drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti. Večinski deleži kažejo na pripravljenost Slovencev, da razvijajo s pripadniki drugih narodov in narodnosti prijateljske ter dobre delovne in sosedske odnose. Kar zadeva prijateljske odnose ugotavljamo, da se kaže večja pripravljenost za razvijanje teh odnosov s pripadniki etnično-kulturno sorodnih jugoslovanskih narodov, nekaj manjša pripravljenost pa s pripadniki etnično-kulturno različnih narodnosti. Slovenci pa izražajo gléde vstopanja v intimne primarne odnose – zakonske skupnosti, izrazito endogamno zaprtost, ker želijo živeti v zakonski skupnosti s pripadniki svojega naroda. Deleži stališč ob pripravljenosti sklepanja etnično mešanih zakonskih skupnosti s pripadniki drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti so nizki. Do pripadnikov etnično-kulturno različnih jugoslovanskih narodnosti prihajajo do izraza nizki deleži stališč, ki jih lahko označimo kot etnično distanco, ki pa so do pripadnikov etnično-kulturno sorodnih jugoslovanskih narodov in obeh avtohtonih narodnosti, ki prebivata v Sloveniji, izrazito nizki. V kriznih časih se nekoliko povečujejo deleži stališč, ki izražajo etnično distanco in endogamno zaprtost v zvezi s sklepanji zakonskih zvez, hkrati pa znižujejo deleži stališč, ki izražajo pripravljenost razvijanja prijateljskih odnosov s pripadniki drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti.

Deleži stališč o medrepubliških odnosih se razlikujejo od deležev splošnih stališč, ki zadevajo mednacionalne odnose. Večina slovenskih anketirancev sodi, da se je Slovenija znotraj Jugoslavije gléde na druge republike v zadnjih letih razvijala (52% odgovorov). Za ocene, ki govorijo o zaostajanju Slovenije, se odloča 1/4 slovenskih anketirancev, 18% pa sporoča vmesne ocene, niti razvoj niti zaostajanje. Kritične ocene o razvoju Slovenije v Jugoslaviji naraščajo.

Večina anketirancev se zavzema za solidarizem v odnosih med razvitimi in nerazvitimi republikami, deleži stališč o skrajnem solidarizmu pa so nizki in se od 1980. leta naprej znižujejo. Naraščajo pa deleži partikularističnega nacionalizma, da naj manj razviti sami skrbijo za svoj razvoj in dosejajo v tem letu že 17% odgovorov. (V 1980. letu se je zanje odločalo le 4% anketirancev.)

Deleži odgovorov o medrepubliških odnosih, ki zadevajo pozitivne ocene razvoja Slovenije in solidarnost v odnosih med razvitimi in nerazvitimi so izrazito višji od deležev splošnih pozitivnih presojev mednacionalnih odnosov.

V prejšnjih raziskavah pred izbruhom krize smo opazili, da so bile splošne ocene mednacionalnih odnosov poudarjeno pozitivne, kar je bilo mogoče pripisovati ideološkimi vplivom, dočim smo pri raziskovanju konkretnih vidikov mednacionalnih odnosov že zaznavali probleme in razkrivali kritične poglede. Od kriznih obdobij naprej pa se kažejo bolj poudarjeni kritični pogledi tudi že v splošnih ocenah mednacionalnih odnosov, kar je še posebej očitno v pregledovanju rezultatov letošnje raziskave. Izrazitejši kritični pogledi se izražajo v zvezi s proučevanju posameznih konkretnih vidikov mednacionalnih odnosov. Za Slovenijo so to predvsem odnosi avtohtonega prebivalstva do internih emigracij v Slovenijo.

Odnosi med domačini in delavci iz drugih republik v kraju bivanja in na delovnem mestu so v glavnem označeni kot dobri; upoštevanja vredni pa so tudi deleži vmesnih ocen. Deleži pozitivnih ocen od časov krize naprej upadajo, se pa v zadnjem času bistveno ne spreminjajo. Podatki večletnih raziskav še kažejo, da prihaja v kraju bivanja do številčnejših medsebojnih zapletov, kot na delovnem mestu.

Slovenski anketiranci z visokimi deleži soglašajo s stališči, da zaradi priseljevanja delavcev iz drugih republik prihaja do ogrožanja Slovencev. Deleži stališč, ki zanikajo ogroženost, se od 80. leta naprej izrazito znižujejo (1980. leta 52%, 1983. leta 40% in 1986. leta le še 25%). Kot s področja ogroženosti omenjajo po zaporedju od najvišjih deležev proti nižjim deležem odgovorov: slovenski jezik, zaposlovanje, nacionalnost, slovenske običaje, gospodarstvo. Pri vseh teh področjih ogrožanja opazimo trend povečevanja deležev odgovorov (npr. slovenski jezik 1980. leta 16%, 1986. leta 39%), zaposlovanje (1980. leta 14%, 1986. leta 34% odgovorov) o ogroženosti. Ti podatki kažejo, da kriza narašča in z njo socialna negotovost, občutljivost za nacionalne simbole, pa ksenofobija, negativni predsodki, nerazpoloženje do ekstenzivnega razvoja, ki temelji na veliki množici nekvalificiranih delavcev in do pojavljanja elementov kulturnega pluralizma.

Visoke deleže stališč o ogrožanju avtohtonega prebivalstva zaradi internih imigracij v Slovenijo lahko povežemo s prevladujočimi deleži stališč, ki se zavzemajo za omejevanje in ustavitev prihodnjih internih emigracij v Slovenijo. Deleži stališč, ki izražajo pripravljenost za nadalje-

vanje internih jugoslovanskih emigracij v Slovenijo, so nizki. Z nižjimi deleži anketiranci navajajo alternativne predloge internim imigracijam v Slovenijo, ki so v investiranju sredstev v področja, od koder prihajajo delavci iz drugih republik v Slovenijo. Trendi večletnih raziskav opozarjajo na naraščanje nerazpoloženja do prihodnjih internih imigracij in jih je treba povezati s poglobljanjem in širjenjem družbene krize, kar je razumeti kot povečevanje socialne negotovosti, ogroženosti, pa tudi nestrpnosti.

V luči obravnavanih problemov so zanimiva stališča o ravnanju delavcev iz drugih republik, ki že dalj časa bivajo v Sloveniji.

Z izrazito najvišjimi deleži odgovorov sodijo slovenski anketiranci, da se naj jugoslovanski interni emigranti v Sloveniji naučijo slovenskega jezika in prilagodijo na tukajšnje razmere, med seboj pa naj uporabljajo svoj jezik in gojijo svojo kulturo. To situacijo moremo označiti kot proces nerazvite adaptacije ali problematične diglosije, kar pomeni enostransko prilagajanje na dominantno kulturo in uporabljanje slovenskega jezika v stikih z institucijami in domačini, gojenje svoje kulture in uporabljanje svojega jezika pa le v primarnih odnosih v okviru svoje družine in prijateljskih krogov rojakov. Za procese popolnejše adaptacije in razvitejšega kulturnega pluralizma se zavzema manjši del anketirancev, ki se odločajo za odgovor, da je delavcem iz drugih republik oz. njihovim otrokom treba omogočiti šolanje v njihovem materinem jeziku, razvoj njihove kulture, ob hkratnem prilagajanju na razmere slovenske družbe. Mnogi problemi, ki zadevajo razvitejšo adaptacijo, kulturni pluralizem, ohranjanje izvornega in sprejemanje novega, relativno avtonomijo kultur, toleriranje različnih kultur ipd., ostajajo za imigrantske razmere odprti, zaradi razpršenosti imigrantov, različnosti in številčnosti imigrantskih kultur, nerazvitosti imigrantskih etničnih skupnosti, premajhnega interesa imigrantov samih ipd. Deleži problematičnih stališč o trajnejših internih imigrantih v Sloveniji so nizki in se znižujejo v primerjavi z 1983. letom. To velja za stališča o asimilaciji imigrantov, o njihovi rotaciji (vračanju domov po obdobju bivanja v Sloveniji) in o izolaciji. Kljub temu preseneča podatek, da se 8% Slovencev zavzema za asimilacijo internih jugoslovanskih imigrantov v Sloveniji, kot Slovenci, kot majhen narod pa doživeto negativno vrednotimo procese asimilacije.

V zadnjem obdobju je bilo nekaj izgredov v Sloveniji, ki so dobili veliko publiciteto v jugoslovanskem tisku kot nacionalistični pojavi. Večina Slovencev za te izgrede ne ve (57%). Najbolj odmevni so bili idrijski dogodki (prepiri in spopadi med domačini in delavci iz drugih republik na zabaviščih) in nekateri športni dogodki (sramotilni vzkliki, nacionalistično obarvani proti igralcem gostujočih moštev iz Jugoslavije). Nizki deleži slovenskih anketirancev govorijo, da so zvedeli za te dogodke iz javnih informacijskih sredstev, zelo malo pa jih je podobne izgrede doživelo. Te izgrede predvsem ocenjujejo kot običajne prepire, surovosti in klubaško navijanje, v manjši meri pa kot prepire in surovosti, ki jih je

hkrati tudi mogoče razumeti kot nestrpnosti do pripadnikov drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti. Le 7% Slovencev meni, da so takšni dogodki očitni izrazi nestrpnosti, in 3%, da odsevajo sovraštvo do pripadnikov drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti.

Prikazane ugotovitve iz raziskave Slovensko javno mnenje 86 govorijo, da je temeljni problem mednacionalnih odnosov v Sloveniji vezan na interne imigracije iz drugih področij Jugoslavije. Na to opozarjajo razširjeni občutki ogroženosti avtohtonega prebivalstva in njihov omejevalni in zavrnilni odnos do prihodnjih imigracij. Presoja medsebojnih odnosov med Slovenci in imigranti iz drugih področij Jugoslavije, stališča o procesih, ki zadevajo interne imigrante v Sloveniji in ocene posameznih ekscesnih pojavov, pa ne predstavljajo podlage za alarmantne sklepe ali senzacionalne zapise o razširjenosti negativnega nacionalizma na Slovenskem. Nadaljnje analize bodo poglobile vedenje o sodobnih mednacionalnih odnosih, ki smo jih v tem zapisu predstavili na ravni uvodne študije. Družbenopolitična praksa pa tako dobiva gradivo za načrtovanje dejavnosti in za delovanje.

BOŠTJAN MARKIČ

Kritično vrednotenje volilne izkušnje

Delegatske volitve – letos so bile že četrte po vrsti – so nedvomno izizzivalno raziskovalno področje. Raziskava Slovensko javno mnenje je tudi v letošnjem letu zasekala v to problematiko in lovila zaznave vprašanih delovnih ljudi in občanov o nekaterih izsekih volilnega procesa. V številnih raziskavah Slovenskega javnega mnenja preizkušena metodologija, je bila pomembna opora za merjenje politične zavesti Slovencev, zlasti še njihove volilne zavesti.

V raziskavi ugotavljamo relativno zapleteno soigro kadrovske politike in volitev, pri čemer se v marsičem oblikuje usoda našega političnega sistema. Raziskovalno nas je pritegnilo vprašanje, ali so imeli anketirani občutek, da so sodelovali pri presoji in določanju kandidatov za vodilne funkcije – in sicer na ravni občine, republike in federacije. Posebej smo torej bili raziskovalno zainteresirani, kako je bilo z občanovo vlogo in vplivom v kandidacijski fazi volilnega procesa za vodilne, izpostavljene, lahko bi tudi dejali: za čelne funkcije. Volitve v samoupravni družbi so resnično, vsebinsko družbeno dejanje in proces, če »običajni« delovni človek ni iztisnjen pri določanju kandidatov tudi za tista mesta v družbenopolitični strukturi, ki imajo po svoji politični moči zelo tehten vpliv.

Zaznava o sodelovanju pri presoji in določanju kandidatov za vodilne